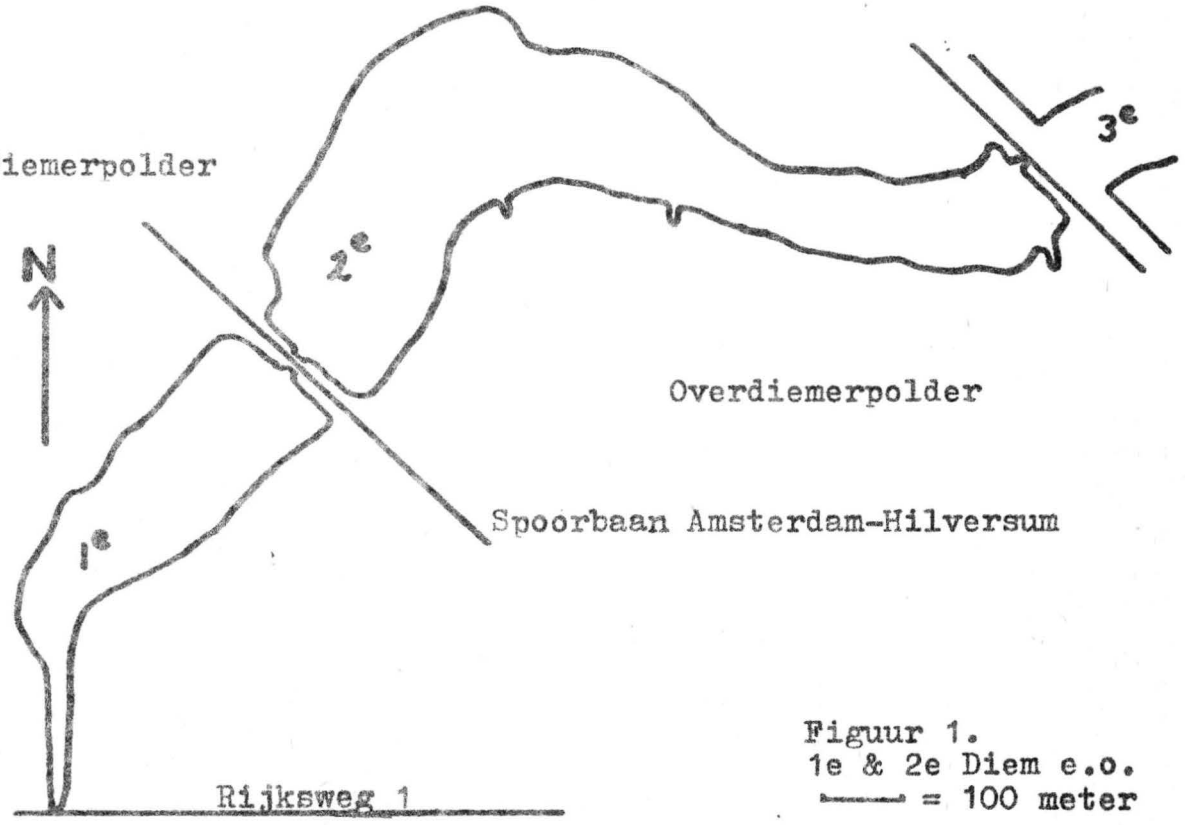
Watervogels op de Diemen – de relatie tussen weersomstandigheden en aantallen, winterhalfjaar 1977/78.

Het pleisteren van watervogels op de 1e en 2e Diem in het winterhalfjaar is bekend vanaf de eerste dagen dat de WCD zijn werkzaamheden begon. De afgelopen jaren werd geregeld, doch zelden systematies,geteld. Eén cyclus van wel systematies tellen wordt verslagen in Mededelingenblad 1976-1.
Om in de laatste winter, die ongestoord bij ons in de polder kan worden doorgebracht (spoedig ligt dan ook eindelijk hier zo'n prachtige weg), de tijd nuttig te besteden, werd besloten om zo geregeld mogelijk de aantallen watervogels op de Diemen bij te houden. Speciaal wilden wij letten op de mogelijke invloed van het weer zoals windsnelheid, -richting,en temperatuur (met name díe temperaturen, die ijsbedekking tot gevolg hebben). Dit vooral omdat de invloed daarvan ons opvallend voorkwam. Van onze bevindingen willen wij, Jaap Drijfhout, Guus van Duin, Rob Sjouken en Fred Vogelzang, en al diegenen die wel eens hielpen, hier verslag doen.

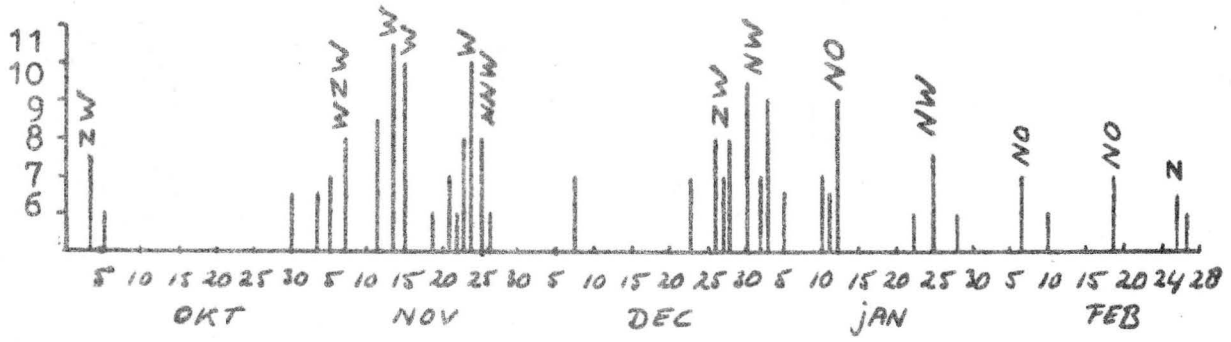
Vanaf begin oktober 1977 werden de 1e & 2e Diem (zie figuur 1) door ons regelmatig geteld. Alle soorten werden bijgehouden behalve de wilde eend (wild ?) en de meerkoet. De laatste soort vertoeft meestal in de Diemer- en Overdiemerpolder en vereist een speciale aanpak. Het lijkt triviaal,maar de meeste tellingen van deze soort werden vanaf de tiende verdieping van één van de studentenflats gedaan. De soort blijft hier buiten beschouwing, omdat niet dagelijks geteld werd tijdens de belangrijkste perioden.
De weersomstandigheden werden nauwkeurig bijgehouden; in figuur 2 staan de windsnelheden vanaf 6 Beaufort met de richting vermeld.
In figuur 3 zijn de minimum en maximum temperaturen af te lezen uit de vorstperiode in februari 1978, gebaseerd op eigen waarnemingen en hier en daar aangevuld met gegevens van het KNMI.
De kwantitatieve gegevens van de watervogels zijn per decade en in februari 1978 per pentade gemiddeld weergegeven in de diverse

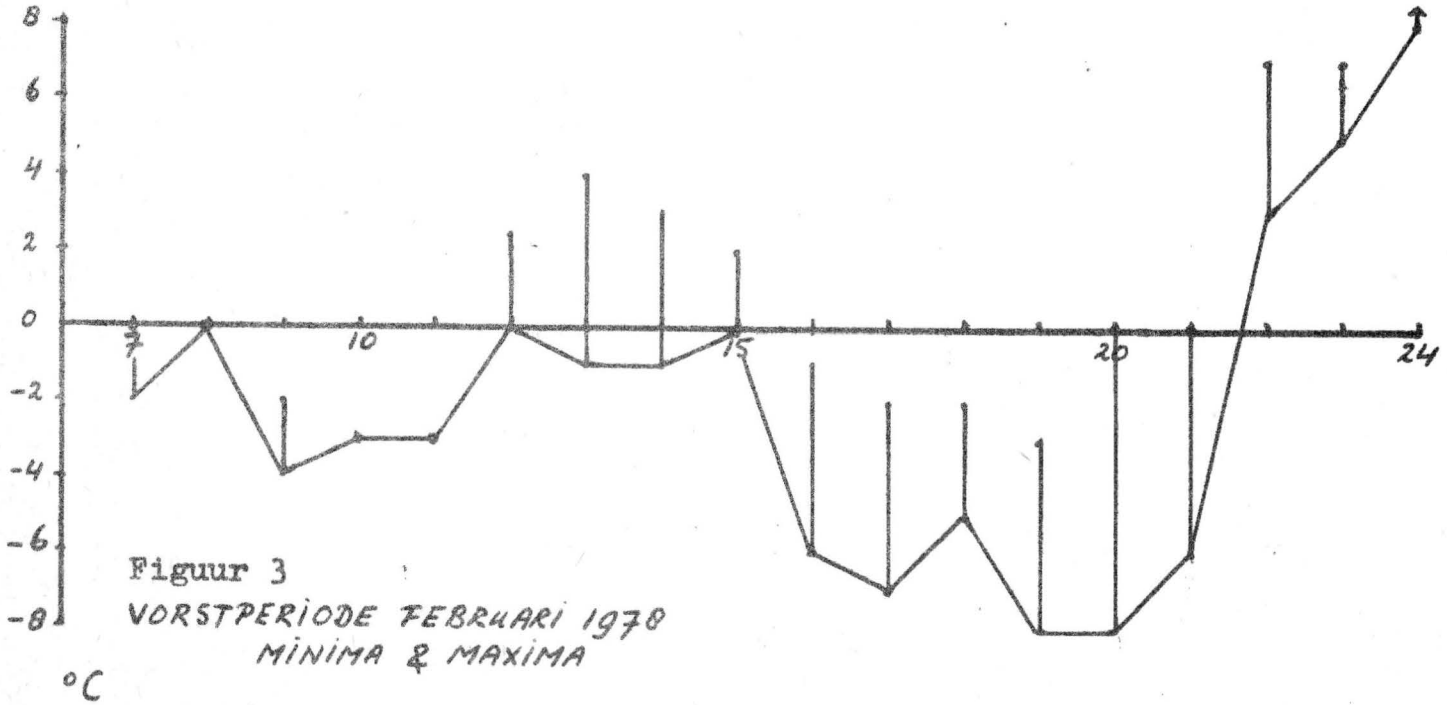
Figuur 1.
1e & 2e Diem e.o.
——— = 100 meter

figuren. Steeds vindt men in een tabel naast de figuur het aantal waarop het gemiddelde is gebaseerd alsmede het maximum aantal vogels per periode, met de datum of de data waarop deze maxima geteld werden. Meerdere malen kwam het voor dat een telling onvolledig was. Wanneer dit een grote negatieve invloed had op het gemiddelde, is het resultaat van zo'n telling niet meegerekend bij de bepaling van dit gemiddelde. Sommige tellingen zijn voor slechts één of enkele soorten onvolledig. Met name de aantalsbepaling van een soort als dodaars kostte af en toe te veel tijd; andere soorten kregen dan de prioriteit.

De soorten,die in een figuur zijn weergegeven, zullen nu systematies behandeld worden. Soorten, waarvan slechts enkele waarnemingen gedaan zijn, worden in een kort overzicht samengevat.

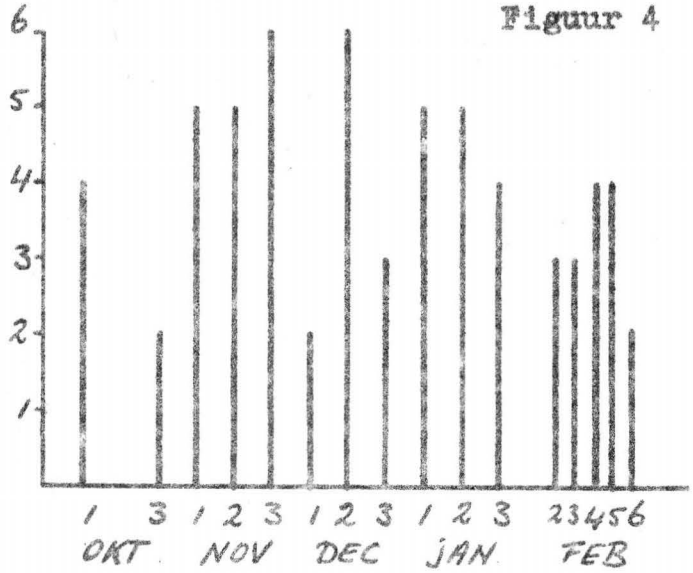
Figuur 2. Windsnelheden van 6 of meer Beaufort met hoofdrichtingen. Oktober 1977 t/m februari 1978.

Figuur 3
VORSTPERIODE FEBRUARI 1978
MINIMA & MAXIMA

Fuut In tegenstelling tot de vorstperiode in 1976 was de soort steeds aanwezig. De aantallen varieerden nauwelijks, wel was er gedurende de 4e pentade van februari sprake van exemplaren, die niet tot de 'vaste' groep behoorden. Uit het aantalsverloop blijkt dit niet. Mogelijk verdween een aantal van deze groep tijdelijk naar elders, getuige het kleed en het gedrag van de nieuwkomers.
In de 4e pentade was ook sprake van een influx van futen op de Gaasperplas, bijvoorbeeld 16-2 43 exemplaren.
Invloed van windsnelheid op het aantal futen op de Diemen valt niet of nauwelijks aan te tonen. Alleen de stormen van begin januari en midden januari hebben een stijging van het maximum tot gevolg.

Figuur 4

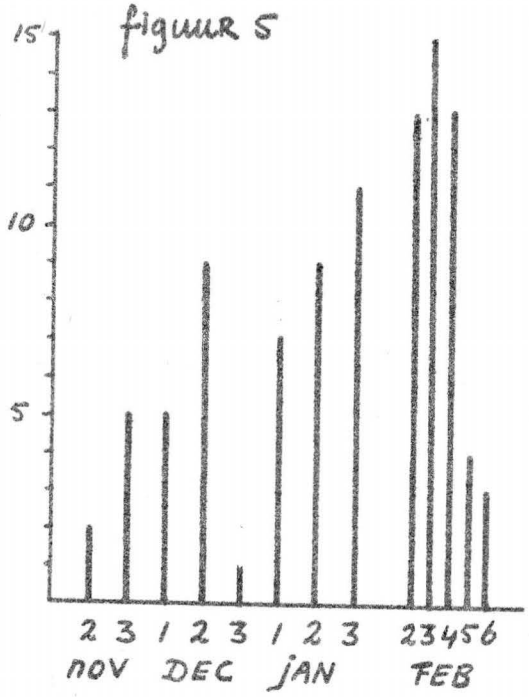
Fuut Gemiddeld aantal per decade of pentade 1977/78 1e & 2e Diem

Tabel 1 Aantal tellingen per decade of pentade met maximum aantal futen 1977/78 1e & 2e Diem

okt	1	2	4	(5-10)
	2	-	-	-
	3	1	2	(30-10)
nov	1	3	5	(4/6)
	2	6	6	(17/18)
	3	4	7	(23/28)
dec	1	1	2	(7-12)
	2	1	6	(16-12)
	3	2	3	(23/28)
jan	1	4	6	(4- 1)
	2	6	6	(13/15)
	3	3	4-5	(27- 1)
feb	1	-	-	-
	2	3	4	(9- 2)
	3	5	6	(11- 2)
	4	5	6	(19- 2)
	5	3	6	(21- 2)
	6	3	4	(27- 2)

Dodaars Deze soort werd pas in de 2e decade van november op de Diemen gezien. De invloed van harde winden heeft geen merkbare invloed op de aantallen. Dit wordt geheel anders tijdens de vorstperiode: de aantallen knallen werkelijk omhoog. Ook dit verschijnsel werd in 1976 niet waargenomen. Dit jaar lijkt het eerder regel dan uitzondering, ook al gezien de hoge aantallen op andere plaatsen (10-2 achter het AJAX-stadion in een wak van 6x4 m 6 exemplaren en op dezelfde dag minstens 9 ex op het Kleine Nieuwe Diep). De aantallen nemen zeer drasties af, wanneer de dooi intreedt. Opvallend was dat de dodaarzen in sterke mate gebruik maakten van de wakranden en enkele kleine wakken, die zij door soms dertig meter onder het ijs door te zwemmen feilloos wisten te bereiken. Ook tussen het riet, waar geen ijs lag, werd druk gefourageerd.

Dodaars Gemiddeld aantal per decade of pentade 1977/78 1e & 2e Diem

Tabel 2. Aantal tellingen per decade of pentade met maximum aantal dodaarzen 1977/78 1e & 2e Diem

nov	2	2	2	(18-11)
	3	3	6	(23/28)
dec	1	1	5	(7-12)
	2	1	9	(16-12)
	3	1	1	(28-12)
jan	1	4	9	(5/6)
	2	5	10	(15- 1)
	3	3	13	(27- 1)
feb	1	-	-	-
	2	3	18	(10- 2)
	3	5	23	(12- 2)
	4	5	17	(18- 2)
	5	4	5	(24- 2)
	6	3	6	(27- 2)

Krakeend Op de Diemen worden slechts sporadies krakeenden waargenomen. De waarneming van 11-2 van 1 paar was op zich dus al heel leuk. Met ingang van 15-2 neemt het aantal drasties toe (zie tabel 3). Het maximum van 61 exemplaren wordt tegen het eind van de vorstperiode geteld. De krakeenden verbleven afwisselend op de 2e Diem en in de Overdiemerpolder (zie figuur 1). Op de 2e Diem werd gerust, tevens fungeerde het open deel van de plas als vluchtplaats bij verstoring. Gelukkig was de verstoring in de Overdiemerpolder minimaal (er werd bijvoorbeeld niet geschaatst) en meestentijds werden de krakeenden dan ook hier aangetroffen, meestal gemengd met de aanwezige smienten. Dagenlang hadden deze beide soorten profijt van het feit dat een boer achter zijn schuur in de zomer graan had uitgeschud. Tot op 19-2 konden de beide soorten hierdoor op vaak minder dan 10 meter van dit bouwwerk aangetroffen worden. Op 20-2

Tabel 3. Aantallen krakeenden en smienten op de 2e Diem en in de Overdiemerpolder, februari 1978.

	11	12	13	14	15	16	17	18	19	20	21	22	23	24
krak	2	3	3"	-	9	-	38	41	45	57	61	26	9	-
smient	-	-	-	-	23'	4	71	18	70	223	234	3	-	-

"= op de 3e Diem, waarschijnlijk dezelfde ex als 12-2 (2810).
'= waarvan 22 ex langdurig roepend rondvliegend, ws neergestreken.

was deze voorraadschuur klaarblijkelijk op; er werden uitsluitend nog vogels fouragerend in de polder gezien. Van belang zal zonder twijfel ook geweest zijn, dat de maximumtemperatuur m.i.v. 20-2 toenam. Er ontstonden omstreeks het middaguur hier en daar vochtige gedeelten, waar druk naar voedsel gezocht werd.
Tijdens een nachtelijk bezoek aan de 2e Diem op 20-2 werden in de Overdiemerpolder geen eenden gezien, wèl op de plas, doch de grondeleenden lieten zich niet determineren. Slechts éénmaal werd kort een krakeend gehoord. Waarschijnlijk hebben echter alle aanwezige krakeenden op de 2e Diem gepit.

Smient Gedurende de vorstperiode van 1976 werden op de 2e Diem maximaal 12 smienten gezien. Wij waren zeer benieuwd of ook in deze vorstperiode deze soort de Diemen aan zou doen. Uit tabel 3 blijkt dat zodra de vorst doorzette dit inderdaad het geval was, zelfs in nooit vermoede aantallen! De voor onze begrippen zeer hoge aantallen van 20-2 en 21-2 hangen waarschijnlijk nauw samen met het dichtvriezen van bijvoorbeeld de Gaasperplas, waar enkele dagen eerder nog meerdere honderden exemplaren werden geteld.
De smienten waren opvallend veel schuwer dan de aanwezige krakeenden en zij vlogen dan ook veel vaker heen en weer tussen de 2e Diem en de foerageerterreinen in de Overdiemerpolder. Ook van invloed was het feit, dat de smienten zich op de plas aan de grote wakrand ophielden, een plaats waar zij meer dan eens door schaatsers verstoord werden. Zodra de vorst voorbij was zijn de smienten verdwenen, de laatste 3 exemplaren worden 22-2 in de polder gezien.

Kuifeend Aan de hand van de aantalsontwikkeling van deze soort kun je proberen iets te zeggen over de invloed van de windsnelheid op de aantallen, die overdag op de Diemen worden aangetroffen. Wanneer tabel 4 en figuur 6 vergeleken worden met figuur 2, valt op, dat in een aantal gevallen een duidelijk verband bestaat tussen de waargenomen aantallen en de windsnelheid. De toenames zijn niet al te spektakulair in de meeste gevallen, het verschijn-

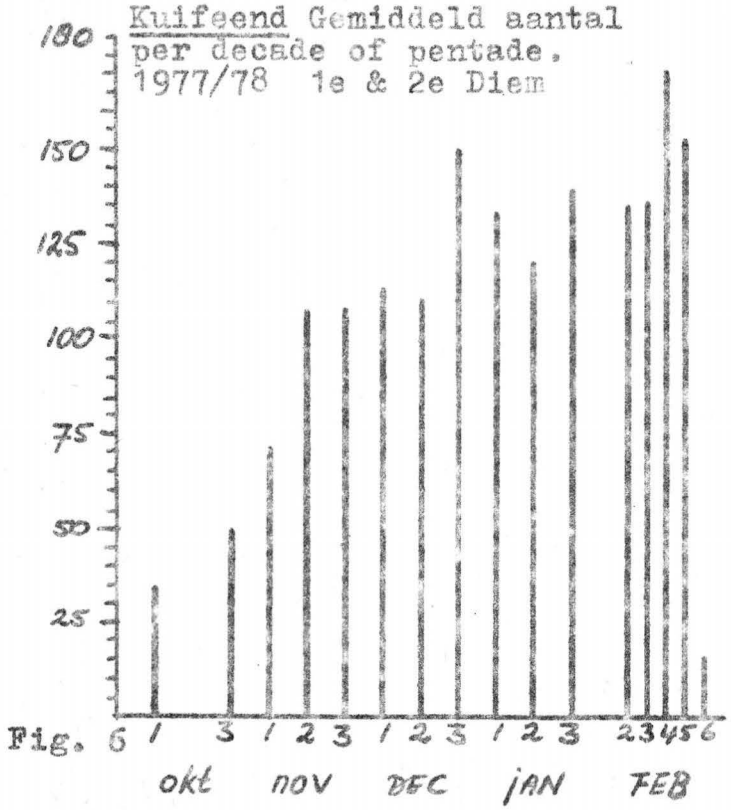

Fig. 6

Tabel 4. Aantal tellingen per decade of pentade met maximum aantal kuifeenden 1977/78 1e & 2e Diem

okt	1	3	38	(7-10)
	2	-	-	-
	3	2	65	(30-10)
nov	1	3	75	(5-11)
	2	5	128	(15-11)
	3	3	115	(23-11)
dec	1	1	113	(7-12)
	2	1	110	(16-12)
	3	2	162	(23-12)
jan	1	4	150	(5- 1)
	2	5	183	(13- 1)
	3	3	153	(26- 1)
feb	1	-	-	-
	2	3	150	(10- 2)
	3	4	173	(12- 2)
	4	5	244	(20- 2)
	5	4	219	(21- 2)
	6	2	16	(25- 2)

sel daarom niet minder de moeite waard om te vermelden.
Midden november is er een toename na enkele dagen zware storm. Het gemiddelde aantal vogels blijft hetzelfde in de derde decade van de maand met een maximum van 115 exemplaren tijdens en na de harde wind respectievelijk zware storm van 23 en 24-11. December is een kalme maand, het gemiddelde van de eerste en tweede decade is vrijwel gelijk aan dat van de tweede en derde decade van november. Jammergenoeg werden weinig tellingen verricht (in de eerste en tweede decade van december steeds maar éénmaal), anders had mogelijk op grond van de groepssamenstellingen bepaald kunnen worden of dagelijks mogelijk dezelfde exemplaren de 1e en 2e Diem bezoeken. Mogelijk is het door de wind naar een bepaalde plaats toegedreven worden een reden om er vaker heen te gaan, wanneer de rustomstandigheden bevallen zijn. In principe is dit eigenlijk alleen te onderzoeken bij langdurige rustige periodes. Uitblijven van toenames zou dan vastgesteld moeten worden.
In de derde decade nemen zowel de gemiddelde aantallen als het maximum aantal kuifeenden toe. Deze ontwikkeling zet echter niet door in de eerste decade van januari, wanneer stormen over het land trekken. De daling van het gemiddelde zet door in de tweede decade van januari, hoewel op 13-1 het tot dan toe hoogste aantal kuifeenden (183 ex) wordt geteld na NO 9. Het gemiddelde aantal in de derde decade is weer hoger met een maximum van 153 exemplaren op 26-1, één dag na NW 7 à 8. In de vorstperiode (tweede t/m vijfde pentade van februari) blijft het gemiddelde aanvankelijk gelijk aan dat wat bereikt werd in de derde decade van januari. Plotselinge harde NO-wind heeft een sterke stijging van het aantal vogels tot gevolg. De stijging wordt natuurlijk ook versterkt door het dichtraken van steeds meer waterpartijen in de omgeving, en de daarmee gepaard gaande verstoring door schaatsers. Stijging van de temperatuur heeft een bijna overdreven daling van de aantallen tot gevolg.
Bij het al eerder genoemde nachtelijk bezoek werd vastgesteld dat de kuifeenden op de 2e Diem bleven overnachten. Opvallend was dat de waargenomen vogels vrijwel allemaal lagen te pitten (in tegenstelling tot bijvoorbeeld de meerkoeten), terwijl overdag geregeld zeer druk werd gefourageerd, bijvoorbeeld tegen de beschoeiing van de schuif naar het Amsterdam-Rijnkanaal waar zonder twijfel grote hoeveelheden driehoeksmossels tegen aan zitten.

Tafeleend Hoewel de tafeleend dit winterhalfjaar in gemiddeld grotere aantallen voorkwam dan vorige winters, laten de getelde aantallen geen ruimte voor speculaties omtrent het verband tussen windsnelheid en aantallen. Dit wordt wél mogelijk na de stormen van begin januari en midden januari. Het aantal tafels stijgt gemiddeld tot boven de 20 exemplaren en er worden maxima bereikt van 30 respectievelijk 38 ex in de eerste en tweede decade (zie figuur 7 en tabel 5). Tijdens de vorstperiode, en dan vooral in de vierde en vijfde pentade , neemt het aantal op de 2e Diem vertoevende tafeleenden sterk toe. Daarbij verblijven op de 3e Diem en het Amsterdam-Rijnkanaal enkele honderden exemplaren, op het Nieuwe Diep (geschat) vele honderden. Evenals bij de kuifeend daalt het aantal tot het oktobernivo, zodra de temperatuur niet meer onder het nulpunt daalt.
Ook de tafeleend overnachtte 20-2 op de 2e Diem, hoewel in vergelijking met de kuifeend meer gefourageerd werd, o.a. op het kanaal.

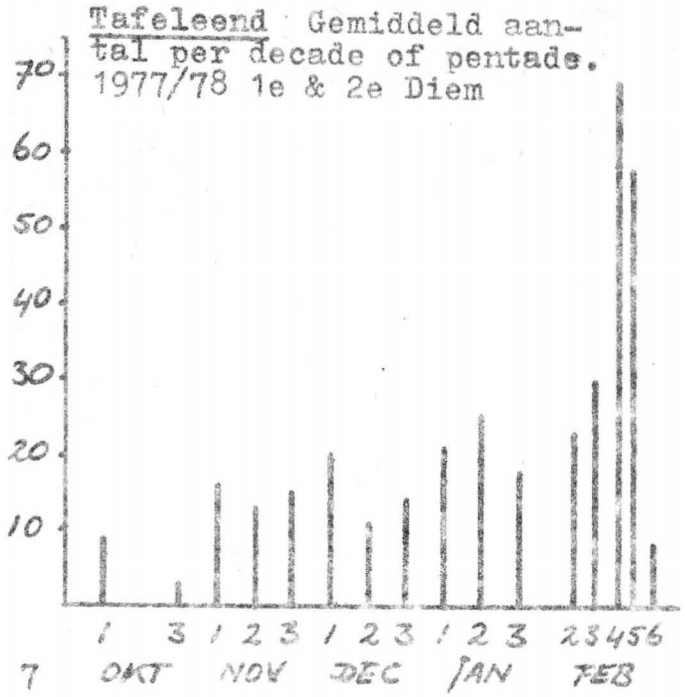
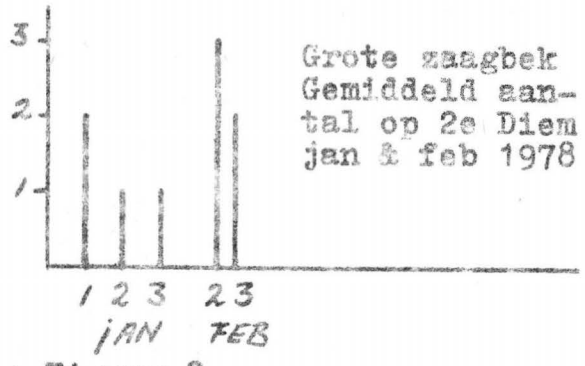

Fig. 7

Tabel 5. Aantal tellingen per decade of pentade met maximum aantal tafeleenden 1977/78 1e & 2e Diem

okt	1	2	10	(7-10)
	2	-	-	-
	3	1	3	(30-10)
nov	1	3	21	(4-11)
	2	5	22	(15-11)
	3	3	17	(23/25)
dec	1	1	20	(7-12)
	2	1	11	(16-12)
	3	2	18	(23-12)
jan	1	4	30	(4- 1)
	2	5	38	(12- 1)
	3	3	19	(26/31)
feb	1	-	-	-
	2	3	38	(10- 2)
	3	5	33	(11- 2)
	4	4	88	(20- 2)
	5	5	91	(21- 2)
	6	1	8	(27- 2)

Grote zaagbek Hoewel deze soort aan het eind van de eerste januari-decade op de Diemen verschijnt, lijkt er geen oorzakelijk verband te zijn tussen de aantallen en de windsnelheid. De waargenomen aantallen zijn te gering om konklusies te kunnen trekken. Wel is opvallend dat de soort verdwijnt als de vorst doorzet (zie figuur 8 en tabel 6). Pas in de eerste decade van maart wordt weer dagelijks een ♀ waargenomen.

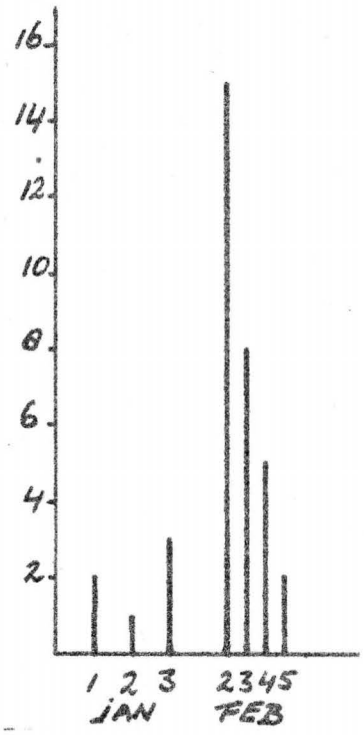
Figuur 8.

Tabel 6. Aantal tellingen per decade of pentade met maximum aantal grote zaagbekken 1977/78 1e & 2e Diem

jan	1	5	3	(10- 1)
	2	5	4	(12- 1)
	3	3	1	
feb	1	-	-	-
	2	3	4	(9- 2)
	3	1	2	(11- 2)

Nonnetje Ook deze soort verscheen in januari op de Diemen zonder dat er een eventueel oorzakelijk verband aan te tonen viel tussen windsnelheid en aantallen. Wel heeft de vorst een stevige invloed op maxima en gemiddelden. Vooral aan het eind van de tweede pentade en het begin van de derde pentade van februari worden redelijke aantallen waargenomen. Naarmate de ijsbedekking toeneemt nemen de aantallen snel af, in tegenstelling tot wat in 1976 werd gezien. Wat de oorzaak is van dit gewijzigde beeld, is onduidelijk gebleven. Mogelijk was het, in vergelijking met de vorige periode, minder voorkomen van wakken een beperkende faktor.
(zie figuur 9 en tabel 7)

Na de vorstperiode wordt nog maar zo nu en dan een nonnetje gezien.

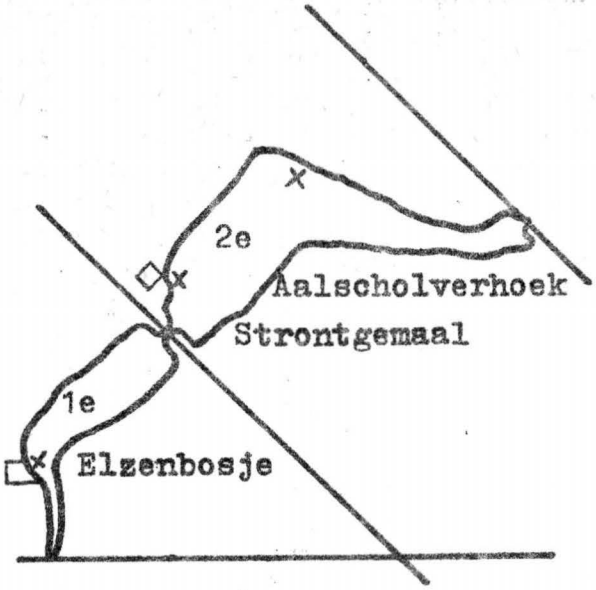
Figuur 9. Nonnetje Gemiddeld aantal per decade of pentade. 1977/78 1e & 2e Diem

Tabel 7. Aantal tellingen per decade of pentade met maximum aantal nonnetjes 1977/78 1e & 2e Diem

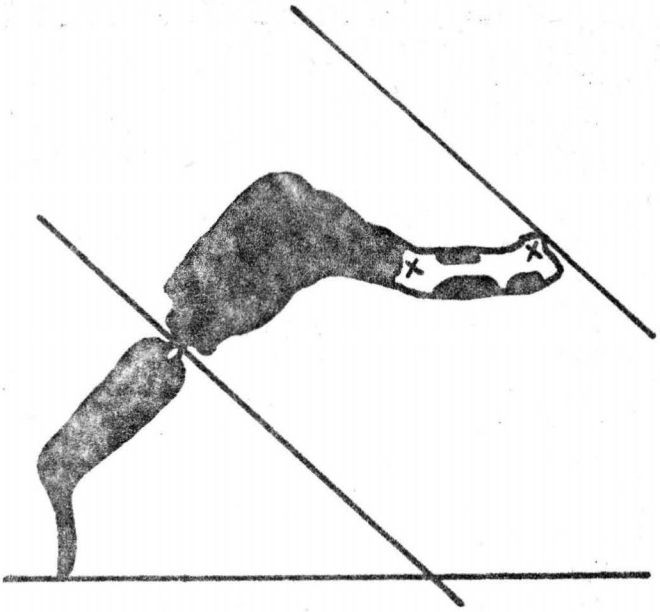
jan	1	5	4	(6- 1)
	2	4	3	(15- 1)
	3	2	5	(27- 2)
feb	1	-	-	-
	2	3	20	(10- 2)
	3	5	15	(11- 2)
	4	5	8	(17- 2)
	5	4	3	(22- 2)
	6	3	1	(25- 2)

Behalve de tot nu toe besproken soorten werden ook dit jaar waarnemingen gedaan van soorten, die slechts sporadies in het gebied gezien worden. Zoals de roodhalsfuut, die op 17-1 in een brede sloot in de Diemerpolder werd gezien. Dat het beest nog weken zou blijven was te wijten aan het ontbreken van de rechterarm: afgerukt door een aanvaring met een van de dik gezaaide PEN-draden. Het dier kwam tijdens de vorst terecht in een klein wak, waar het uiteindelijk door de heer Portengen werd uitgeschept en naar de 2e Diem gebracht. Een dag later zwom het fit rond op de 3e Diem. Een kuifduiker werd gezien van 8-10/2. Wintertalingen op 14-2 en 15-2 (♂ resp ♀), slobeenden op 10-2 (2♂), 13-2 (1♂) en 22-2 (2♂1♀). Toppereenden verbleven afwisselend op de 2e en 3e Diem van 12-2 tot 25-2, steeds maximaal 1♂ en 2♀. Brilduikers zagen wij van 10-2 tot 27-2, maximaal 2♀ op 20-2. Zeker een tiental exemplaren verbleef op de 3e Diem, waar de vogels van de 2e Diem zich waarschijnlijk ook het grootste deel van de tijd op hebben gehouden. Direkt na de vorstperiode, 22-2 - 25-2 verbleven in de Overdiemerpolder 4 kleine zwanen (3 ad 1 juv).
Gezien de waarnemingsdata van de laatst besproken soorten is duidelijk, dat het dichtraken van waterpartijen in de omgeving de oorzaak is van het voorkomen op de 2e Diem. De waarneming van de roodhalsfuut is uiteraard puur toeval: liever hadden wij het exemplaar niet gezien, dan onder deze omstandigheden.

Waar verblijft het op de 1e en 2e Diem pleisterende gezelschap bij voorkeur? Op de figuren 10 en 11 staat een aantal favoriete plaatsen aangegeven. In ijsvrije tijden gaat de voorkeur uit naar plekjes in de luwte van het Elzenbosje, het Strontgemaal, en de zones met riet in de Aalscholverhoek. De laatste plaats is dit winterhalf-

Figuur 10. Favoriete pleisterplaatsen op de 1e & 2e Diem.

Figuur 11. IJstoestand en pleisterplaatsen, vorstperiode februari'78.

jaar minder aantrekkelijk geworden door verrichte werkzaamheden. De zuidpunt van de 2e Diem werd waarschijnlijk dáárdoor dit najaar opvallend druk bezocht. Grote zaagbekken werden uitsluitend op de 2e Diem gezien, nonnetjes vrijwel uitsluitend. De rest van de soorten wordt verspreid aangetroffen, hoewel de 2e Diem steeds de belangrijkste aantallen herbergt. In de vorstperiode werden vooral kuif- en tafeleend geconcentreerd in de uiterste oostpunt van de 2e Diem gezien, een plaats waar ze normaal zelden te vinden zijn.

Samenvatting

Voor een aantal watervogelsoorten, die in het winterhalfjaar op de 1e en 2e Diem verblijven, valt een toename aan te tonen bij windsnelheden van 7 of meer op de schaal van Beaufort. Zij concentreren zich op plaatsen, die door beschutting door bosjes langs het water een luwte verschaffen. De aantallen blijven vooral bij de kuifeend na een periode met hardere winden konstant. Mogelijk speelt hierbij een rol, dat het gebied, waar de exemplaren door de winden terecht komen, hierna bekend is en vaker bezocht wordt. De vorstperiode van februari 1978 had een groot aantal wijzigingen wat betreft de aantallen tot gevolg. Ook voor de Diemen schaars voorkomende vogelsoorten, als smient en vooral krakeend, werden in groot aantal waargenomen. Met het invallen van de dooi kelderen de aantallen.
De besproken gegevens hebben betrekking op de periode oktober 1977 tot maart 1978.
Waarnemingen die in dit artikel vermeld staan, zijn niet opgenomen in de rubriek 'Waarnemingen in Groot-Amsterdam'.

Waarnemings Club Diemen - Guus van Duin
Rode Kruislaan 1043 Diemen 906407